

آیت‌الله میرزا جوادآقا ملکی تبریزی

خاندان آیت‌الله ملکی تبریزی از طوایف مشهور تبریزند، نیاکان آنان از نواحی شمالی کشور افغانستان به آذربایجان مهاجرت کرده و در این دیار اقامت گزیده‌اند، از این طایفه شخصیت‌هایی فرزانه و اهل علم و ادب برخاسته‌اند،...

خاندان و ولادت

خاندان آیت‌الله ملکی تبریزی از طوایف مشهور تبریزند، نیاکان آنان از نواحی شمالی کشور افغانستان به آذربایجان مهاجرت کرده و در این دیار اقامت گزیده‌اند، از این طایفه شخصیت‌هایی فرزانه و اهل علم و ادب برخاسته‌اند، از جمله آیت‌الله میرزا علی اصغر ملکی که در زمره استادان حوزه علمیه نجف اشرف بوده و علامه طباطبایی از محضرش بهره برده است. پدر مرحوم ملکی، حاج میرزا شفیع از خانواده‌های ثروتمند و بازرگان تبریز بود و در این شهر به عنوان عامل ناصرالدین شاه، به ضرب سکه می‌پرداخت که تحولی درونی در زندگی میرزا شفیع پدید آمد و او را به مسائل معنوی علاقه‌مند ساخت. میرزا جوادآقا متولد محله سرخاب تبریز می‌باشد ولی تاریخ ولادتش در دست نیست ولی آنچه مسلم است در سال 1312 قمری ایشان در عنفوان جوانی بوده است.

مقامات علمی

ایشان پس از تحصیل دروس مقدماتی در تبریز، برای ادامه تحصیل به نجف اشرف عزیمت کرد و در جوار ملکوتی امام در محضر اساتید بزرگ، در رشته‌های گوناگون مشغول تحصیل علم و تهذیب نفس گردید و در فقه به مقام اجتهاد نائل آمده و در عرفان صاحب فضائل و کرامات گردید.

سپس در سال 1321 قمری به زادگاه خود برگشت و حلقه درسی تشکیل داد که آن چنان رونق یافت و مورد توجه قرار گرفت که حدود چهار صد نفر در حوزه درس وی حاضر می‌شدند. حدود ده سال بعد، با ورود ارتش روسیه به تبریز و نامساعد بودن وضعیت شهر و مسائل مربوط به سالهای مشروطیت، به تهران و سپس به زیات حضرت عبدالعظیم (ع) به ری رفت و عاقبت در شهر مقدس قم سکنی گزید و مشغول تدریس و تهذیب گردید. این در حالی بود که هنوز حوزه علمیه قم تاسیس نشده بود. این عارف فرزانه اندکی پس از ورود، به درخواست برخی از افراد پارسا، جلسات درس و محافل اخلاق بپا کرد. یک درس فقه و دو درس اخلاق یکی به صورت عمومی در مدرسه فیضیه و دیگری به طور خصوصی برای بعضی از خواص در منزل.

اساتید، آثار و شاگردان

مرحوم میرزا جوادآقا چهار استاد برجسته داشته‌اند:

در فقه، شیخ آقارضا همدانی صاحب مصباح الفقیه، که در محضر ایشان، به درجه ی اجتهاد نائل آمد.

در حدیث و درایه، میرزا حسین نوری صاحب مستدرک الوسائل.

در اصول، آخوند خراسانی صاحب کفایه الاصول،

در عرفان، آخوند ملا حسینقلی همدانی، که در حدود چهارده سال از محضر آن مرد بزرگ استفاده کرد.

اما شاگردان آن عارف عامل، را می‌توان به دو گروه تقسیم کرد، بزرگانی بوده‌اند که گهگاه در محفلشان حضور داشتند و برخی نیز پیوسته در محضرش بوده‌اند:

اما شاگردان دائمی ایشان: حاج آقا حسین فاطمی قمی، آخوند ملاعلی همدانی، حاج شیخ عباس تهرانی، سیدمحمود مدرس، سیدمحمود یزدی، محمود مجتهدی، شیخ اسماعیل تائب و حاج میرزا عبدالله شالچی.

و شاگردان گهگاهی ایشان عبارتند از: امام خمینی، سیدشهاب‌الدین مرعشی نجفی، سیدمحمد رضا گلپایگانی، حاج

سیدابوالقاسم خوئی، شیخ فاضل لنکرانی، میرزا خلیل کمره‌ای و...

آثار و تالیفات آن گوهر تابناک:

اسرار الصلاة، حاوی نکات بسیاری از اسرار نماز است. در این کتاب، علاوه بر سخن از آداب نماز و پرداختن به ارکان و واجبات و مستحبات نماز، برخی از اسرار طهارت و عبرت و فکر و ذکر را بیان می‌کند و به بیان معانی الهام و وسوسه می‌پردازد. لقاءالله، در این کتاب از پیمودن راه خدا و طریق قرب و لقای او بحث شده است. کتابی است سراسر سوز و گداز که انسان را از گرفتاری و درگیری با دنیا و ما فیها جدا کرده و به خدا پیوند می‌دهد. این کتاب لبریز از نورانیت و معنویت است که معنای لقاءالله و احادیث و آیات مربوط به آن را توضیح داده و از اسم اعظم سخن رانده و سپس از مشارطه، مراقبه و محاسبه سخن به میان آورده و راه موفقیت الهی را برای سالکان طریق دوست بیان نموده است.

المراقبات یا اعمال السنه، در این اثر مقدمه‌ای پیرامون دعا و راز و نیاز آورده سپس به بیان اعمال ایام و لیالی و ماههای مختلف سال قمری از محرم الحرام تا پایان ذی‌حجه پرداخته و آثار و برکات روحی و معنوی آنها را توضیح داده است. البته ماه رجب و شعبان و رمضان را پیش از همه آورده است.

حاشیه بر غایه القصوی.

رساله‌ای در حج.

رساله‌ای در فقه در باب نکاح.

رساله‌ای در اصول.

مقامات عرفانی

مرحوم ملکی در طول حیات خویش دستورالعمل‌های بسیاری از خود باقی گذاشته که هر یک گنجینه‌ای از گوهرهای عبودیت و بندگی است. ایشان می‌فرماید: "شناخت نفس راه مطلوب برای خودسازی است. برای این امر مهم باید به عالم عقلی رسید. تا انسان پای به این عالم نگذارد و از دنیاها و دیگر بیرون نرود "معرفت نفس" حاصل نمی‌شود. مرحوم مغفور ملا حسینقلی همدانی می‌فرمود: باید انسان مقدار زیادی از خوراک و غذایش را کم کند و از استراحت و خواب خود بکاهد تا جنبه حیوانیت در او کاسته شده، ابعاد روحانی بیشتری به دست آورد. میزان آن را هم چنین فرمود که انسان روز و شب بیش از دو مرتبه غذا نخورد و از خوراکیها در بین دو وعده استفاده نکند. هر وقت غذا می‌خورد باید مثلاً یک ساعت بعد از گرسنگی بخورد و آنقدر بخورد که تماماً سیر نشود و باز هم میل به غذا داشته باشد. ... گوشت زیاد را ترک کند و در شب و روز هر دو وعده گوشت نخورد ... شبانه روز شش ساعت بخوابد و البته در حفظ زبان و دوری از اهل غفلت کوشش بسیار کند."

مرحوم سید محمود یزدی نقل می‌کند: "حضرت استاد هر شب برای تهجد برمی‌خاست، مدتی در رختخواب ضمن اجرای دستورات و آداب برخاستن از خواب گریه می‌کرد و سپس به صحن منزل می‌آمد و به اطراف آسمان نگاه می‌کرد و آیات "ان فی خلق السموات و الارض..." را می‌خواند و سر به دیوار می‌گذاشت و مدتی گریه می‌کرد. آن گاه که برای وضو گرفتن آماده می‌شد، در کنار حوض می‌نشست و مدتی گریه می‌کرد و پس از وضو ساختن چون به مصلائی می‌رسید و مشغول تهجد می‌شد که دیگر حالش خیلی منقلب می‌شد. او گریه‌های طولانی در نمازها و مخصوصاً قنوت‌ها داشته تا آن جا که بعضی، ایشان را جزو بکائین به شمار آورده‌اند.

آیت‌الله حاج سیدحسین فاطمی می‌فرماید: "میرزا جوادآقا خود دستورالعمل اخلاقی بود. شب که می‌شد در صحن خانه دیوانه‌وار قدم می‌زد و مترنم بود که:

گر بشکافند سراپای من *** جز تو نیابند در اعضای من "

محقق ارجمند شیخ محمد رازی نیز می‌گویند: "ایشان ماههای رجب و شعبان را روزه بودند و در مدرسه فیضیه درس اخلاق عمومی می‌گفتند. اکنون که سی سال از رحلت آن عالم ربّانی می‌گذرد، در و دیوار مدرس و فضای مدرسه، صدای حزین و گریان و ناله‌های شوق و سوزان او را به گوش هوش می‌رساند که می‌گوید: اللهم ارزقنا التجافی عن دار الغرور و الانا به الی دارالخلود والاستعداد للموت قبل الفوت. ارتباط وی با حضرت بقیةالله بسیار و ملازمتش به تقوا و ورع فراوان بود. مراقبتی بسیار به نوافل و حضور و توجه دایمی فراوان داشت و لحظه‌ای از یاد خداوند بیرون نمی‌رفت."

مرحوم حاج میرزا عبدالله شالچی می‌فرماید: "مرحوم استاد، آیت‌الله ملکی، اجتهاد فکری و درونی داشت. در برداشتهای درونی قوی بود. ایشان دستورهایی در خوردن، خوابیدن و اعمال و رفتار ارائه می‌دادند که بسیار مؤثر بود و شخصی را پاك و پیراسته کرده، به سوی الله رهنمون می‌نمود. ... الان نیز مرقد ایشان در قبرستان شیخان قم محل حوایج است. من هر وقت حاجتی داشته باشم بر سر قبر ایشان می‌روم."

وفات

درباره وفات این عالم بزرگوار، شاگرد ایشان مرحوم آیت‌الله حاج‌آقا حسین فاطمی می‌فرماید: روز دهم ذیحجه، مصادف با عید قربان سال 1343 قمری، به خانه استاد رفتیم و مشاهده کردم ایشان به حمام رفته، خضاب بسته و پاك و مطهر در بستر نشسته است برحسب ظاهر منتظر بود اذان ظهر بگوید تا نماز بخواند. در بستر شروع به خواندن اذان و اقامه کرد که با گفتن هر جمله و ذکر، آرامش او افزایش می‌یافت، دعای تکبیرات افتتاحیه را خواند و همین که به تکبیرة الاحرام رسید و گفت: "الله اکبر"، روح پاکش به ملکوت اعلی پرواز کرد.

پیکر حضرت آیت‌الله ملکی تبریزی، پس از تشریفات شرعی و تشییعی با شکوه در قبرستان شیخان قم مجاور مرقد میرزای قمی و بارگاه ملکوتی حضرت معصومه(س) دفن گردید.

منابع

کیهان اندیشه، شماره هشتم.

حوزه، شماره سی و چهارم.

سیمای فرزنانگان، رضا مختاری.

نقیاء البشر فی القرن الرابع عشر، آغا بزرگ تهرانی.

ریحانة الادب، محمدعلی مدرس تبریزی، چاپخانه شفق.

آئینه دانشوران، سید علیرضا ریحان یزدی، تهران، نشر کتاب.

گنجینه دانشمندان، محمد شریف رازی، تهران، کتاب‌فروشی اسلامیه.